

LBRIS

We know
books

ANNELI UTE GABANYI

CEAUȘESCU , ȘI SCRITORII

ANALIZE POLITICO-LITERARE ÎN TIMP REAL

Traducere din limba engleză de
ELENA BUSCĂ

Traducere din limba germană de
ANDREEA SCRUMEDA

Prefață de
ALEXANDRU MURARU

LITERA
București

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

*Ceașescu și scriitorii**Analize politico-literare în timp real*

Anneli Ute Gabanyi

Copyright © 2023 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Ilieș Câmpeanu

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Flori Zahiu-Popescu

Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GABANYI, ANNELI UTE

Ceașescu și scriitorii. Analize politico-literare în timp real /

Anneli Ute Gabanyi; trad. din lb. engleză de Elena Buscă,

trad. din lb. germană de Andreea Scrumeda;

pref. de Alexandru Muraru. – București: Litera, 2023

ISBN 978-606-33-9799-8

I. Buscă, Elena (trad.)

II. Scrumeda, Andreea (trad.)

III. Muraru, Alexandru (pref.)

94

32

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conținutul acestui
volum nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a Institutului.

CUPRINS

Prefață de Alexandru Muraru	9
Cuvânt înainte	15
Introducere. Reflecții cu privire la literatura română postbelică.....	19
 Semne prevestitoare ale redogmatizării după 1968	
Nori la orizont în mediul literar românesc?	31
Ceașescu amintește presei „îndatoririle“ pe care le are	39
Direcții în literatura română	41
<i>România literară</i> în tonuri autocritice	50
Fostul președinte al Uniunii Scriitorilor, criticat	51
<i>Reconstituirea</i> – un nou film politic	54
Discuțiile despre autoritatea criticilor literari continuă.....	59
O reconsiderare mai restrictivă a lui Lucian Blaga?	61
Scena culturală din România (august 1969 – mai 1970).....	64
Reorganizarea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă	92
Un nou mod de a plăti datoriile proletcultiste	97
Ancheta despre literatura anilor 1960 a revistei <i>Luceafărul</i> , supusă criticilor.....	102
Scena culturală din România (iunie–noiembrie 1970)	105
Despre principiile criticii literare	126
Polemici despre aspecte fundamentale din literatura română.....	131
Ceașescu se întâlnește cu scriitori și artiști.....	137
Masa rotundă a <i>României literare</i> despre „socialul în literatură“	142
<i>Neue Literatur</i> despre mentalitatea tinerei generații	147
Paul Goma – Soljenițin al României?	150
Implicațiile culturale ale campaniei ideologice.....	153

Campania ideologică continuă	163
Ceaușescu se adresează Comitetului municipal PCR București	179
Evaluare preliminară a plenarei CC despre ideologie	185

Opoziție și conformism

Premiile literare ale Uniunii Scriitorilor	189
Un roman politic: <i>Păsările</i> de Alexandru Ivasiuc	193
Sub controlul strict al partidului. Situația teatrului românesc	206
Situația intelectualității în România reprezentată de portretul unui poet și publicist	216
Controversa literară continuă	224
Retrospectiva scenei culturale din România anulului 1973 – o imagine stânjenitoare	228
Politica culturală din România, în discuție?	239
Dezbaterile asupra politicii culturale continuă	248
Noul statut al Uniunii Scriitorilor din România	253
Nici o liberalizare la orizont. Chestiuni fundamentale ale politicii culturale românești	258
Romanul <i>Caloianul</i> al lui Ion Lăncrănjan – o „predică a focului“	267
Romanul politic, în discuție	278
Dezbateri controversate despre realismul din literatură	283
Scriitorii români, între Est și Vest	287
Campania împotriva criticilor literari continuă	292
O politică literară mai flexibilă la orizont? Conferința scriitorilor români	298
Radicalizare și polarizare în sfera culturală	311
Creativitate artistică liberă sau instrument de educație ideologică? Scena literară dezbinată din România	316
Ultimul roman al lui Marin Preda: document politic, testament spiritual	328

Ceaușescu accentuează linia dogmatică, antioccidentală în politica culturală	349
Conflictele din lumea literară se întetesc	358
O victorie a literaturii. La Conferința Națională a Scriitorilor	365

Cenzura

Hotărârile Comitetului Central cu privire la presă	379
Schimbările din presă continuă	384
Înființarea Comitetului pentru Presă și Tipărituri	388
Politica editorială devine și mai restrictivă	393
Fără „cenzură instituțională“, dar cu „un spirit control de partid“. Reînăsprirea politicii literare la București?	397
După un an de „proprie răspundere“ și „autocontrol“. Sistemul de cenzură din România	407

Mișcarea Goma

Detenția românească. Paul Goma între literatură și politică	419
„Cazul Goma“	422
„Dezghetuț bucuștean“. Politica literară din România sub semnul mișcării disidenților	435

Cultura de masă versus cultura elitelor

Petru Popescu și problema literaturii de consum	455
Rolul culturii de masă în creștere	466
Controverse și rivalități în domeniul muzicii ușoare	471
PCR își schimbă politica față de muzica ușoară	475
Muzică „revoluționară“ și morală „revoluționară“	478

Teme naționale, controversate

O platformă națională mai clară pentru cultura română	489
<i>Era socialistă</i> despre ideologie, problema națională și istorie	494
Partidul și tradițiile culturale naționale	497

<i>Delirul</i> de Marin Preda: roman istoric sau istorie romanescă?	504
Revistă literară sovietică atacă un roman scris de un prozator român	513
Revistă literară respinge atacurile sovietice	519
Ediția revizuită a romanului <i>Delirul</i> răspunde criticilor	521
Ziar de partid apără versiunea revăzută a <i>Delirului</i>	527
Disputa ideologică româno-sovietică	531
 Congresul Culturii	
Sub semnul unei sporite ideologizări și delimitări.	
Congresul Culturii de la București	547
Program de măsuri în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative	564
Asemănări cu modelul chinez? Programul ideologic al lui Ceaușescu	586
Congresul Educației Politice și Culturii Socialiste	591
 Anexă	 597

PREFAȚĂ

În atmosfera de după 1989 s-a perpetuat în spațiul public românesc mitul că Nicolae Ceaușescu a fost inițial un lider reformist în comparație cu brutele staliniste care conduseseră România vreme de 20 de ani și că viața literară prinsese avânt și se revigora, dar că, în urma vizitelor sale din 1971 în Coreea de Nord și în China, totul s-a schimbat. Se spunea că Nicolae Ceaușescu a revenit din Asia decis să reconsidere libertățile relative ale scriitorilor câștigate între 1964 și 1971 și să impună o viziune specifică „revoluției culturale“ ca în China lui Mao sau un cult al personalității de proporții precum văzuse încântat că se practica în Coreea de Nord.

Cartea de față a reputatului politolog și istoric Anneli Ute Gabanyi este un turnesol perfect, în timp real, al atmosferei totalitare ce a înconjurat și a dominat societatea românească și, odată cu ea, lumea scriitorilor înainte de 1989. Comunismul a fost nu doar un regim ilegitim și criminal, astfel catalogat de statul român, dar a fost în principal un sistem feroce de control al vieții cotidiene și al tuturor domeniilor de activitate socială și profesională. De aceea, „coborârea în timp“ pe care o fac textele lucrării de față are rolul de a reactualiza memoria noastră colectivă, iar pentru generațiile mai tinere de a le făuri o frescă fidelă a unui univers complet necunoscut, ce pare astăzi ireal. Politicile culturale ale regimului Ceaușescu au dictat universul concentraționar în care unii au fost forțați să supraviețuiască, alții să cauzioneze, iar pe unii i-a determinat să evadeze pentru a putea exista. Scriitorii sub regimul Ceaușescu reprezintă un capitol insuficient documentat și explorat de istorici și de documentariști. Tocmai acest tipar este contrazis de Gabanyi cu o autenticitate și cu un simț analitic propriu. Analizele sunt un exercițiu de coerență și de interpretare, de detaliu și claritate în identificarea lumii din spațiile cortinei oficiale a regimului comunist. Anneli Ute Gabanyi face

INTRODUCERE

Reflecții cu privire la literatura
română postbelică¹

„Vrei să spui (sau să scrii) ceea ce ai de spus (ori de scris) și ceea ce ți se pare a fi adevărat. Dar vine un pumn care-ți închide gura și te reduce la tăcere: taci, pentru că te înclini în fața cenzurii.

• Ți-ar plăcea să spui (sau să scrii) ce ai avea de spus (de scris) și ce ți se pare a fi adevărat. Dar vine un pumn care te amenință – îți este deja cunoscut, te-a mai redus la tăcere și înainte, te-a mai amenințat și altădată: și taci, pentru că te autocenzurezi.

Cândva... cu mult timp în urmă, ai vrut să spui (sau să scrii) ceva, dar un pumn ți-a închis gura, te-a amenințat, iar acum ai cam obosit. Ți se pare că ai vrut să spui ceva... de fapt, nu mai ai nimic de spus... ceva în legătură cu adevărul... dar cine mai știe adevărul...? Te hotărăști, cu toate acestea, să spui ce ai de spus, dar apoi observi plin de uimire că pumnul acela, departe de a te amenința, s-a transformat într-o mână ce-ți face semne aprobatoare și încurajatoare. Continui să vorbești (să scrii), dar simți nevoia să te convingi singur că spui adevărul; finalmente, reușești să te convingi și chiar crezi – așa cum începi să crezi și că pumnul nu a fost niciodată o amenințare, ci doar o mână prietenoasă și plină de încurajare. Nu taci (acum nu mai ai voie să taci), dar nu te mai aude nimeni, în afară de acest pumn, care vorbește cu vocea ta.“

Această analiză tăioasă a relațiilor încordate dintre putere și literatură îi aparține lui Paul Goma. Un moment crucial din politică, Revoluția din Ungaria din 1956, îl determină să devină scriitor.

1 Comunicare prezentată la Bienala Disidenților, Veneția, 1977

Lectura publică a unui text în proză, în care el reflecta în manieră literară această experiență, l-a costat nu numai libertatea literară, ci și libertatea personală. Închisorii și exilului din anii 1950 și prima parte a anilor 1960 le-a urmat conflictul cu cenzura, atunci când Goma s-a pregătit să publice transpunerea artistică a experiențelor sale. Goma și-a pierdut speranța că va putea publica la o editură românească romanul *Ostinato*, atunci când – ca mulți colegi ai săi – a trebuit să recunoască faptul că după 1968 PCR a început să-și revizuiască radical cursul relativ liberal al politicii culturale. Ca unic autor român (până de curând) care publicase până atunci trei romane în Occident fără aprobarea oficialităților, Goma devenise în ultimii ani *persona non grata*, un nimeni literar în propria țară. Astfel, sub semnul „Cartei 77” din Cehoslovacia, el a devenit inevitabil o figură emblematică a unei mișcări care, prin cerințele sale de a se garanta drepturile omului și libertatea cetățenilor, viza în acel moment mai mult decât apărarea autonomiei literare.

Solidaritatea colegilor de breaslă români, la care Goma sperase după publicarea scrisorii sale către Pavel Kohout, i-a fost aproape complet refuzată. Singurul autor important care și-a exprimat susținerea a fost poetul și istoricul literar Ion Negoïtescu. Într-o remarcabilă scrisoare deschisă, Negoïtescu a denunțat pervertirea vieții spirituale din România, sub semnul presiunii ideologice în creștere și al unui pseudopatriotism, și s-a referit la urmările catastrofale ale politicii culturale în curs, care lăsa liberă doar alegerea între exilul intern și cel extern. Negoïtescu, care încă din 1943 protestase curajos în mod public împotriva încălcării valorilor spirituale tradiționale – de altfel, pe atunci el vedea pericolul acut venind dinspre dreapta –, a revenit pe scena literară abia în 1964, după o încarcerare de ani de zile și interdicția de a publica.

Pune pe gânduri faptul că Goma, în textul despre cenzură citat la început, s-a referit atât de insistent la dimensiunea interioară, orientată spre conștiința artistică și morală, a legăturii dintre putere și literatură. Ne putem întreba dacă nu cumva, având în vedere o tradiție subdezvoltată – condiționată istoric? – „a curajului

civil” și „a spiritului civic” în România, intelectualii în general și scriitorii în special înclină spre compromisuri. Fără îndoială, tipul oportunistului există și, dacă ne gândim la spusele lui Ion Caraion (un scriitor care, de asemenea, după detenția politică, a fost reintegrat abia târziu în viața literară), impostorul „nerușinat, servil, lipsit de scrupule, arivist, corupt, adică exponentul unei adevărate prostituții literare” nu-i o apariție rară. Ar fi totuși o eroare să conchidem că un număr disproporționat de scriitori dintre cei care servesc acestui nume ar fi devenit oportuniști de profesie. Realitatea este, dimpotrivă, aceea că după 1944 numeroși oportuniști au uzurpat profesia de scriitor, pentru că acest lucru le promitea o ascensiune socială rapidă în „noua clasă” privilegiată. Mulți dintre acești autori, pentru care literatura înseamnă doar o profesie și nu o vocație – precum recent dispărutul romancier Alexandru Ivasiuc –, ar fi devenit în alte împrejurări decât cele existente „vânzători de brânză în stil mare”. Ei nu doar contaminează morală în „*la cité des lettres*”, ci reprezintă și masa de manevră esențială pentru „controlul” producției literare (să ne gândim la alegerile din cadrul Uniunii Scriitorilor!).

Demn de luat în seamă este și un alt moment cu specificitate istorică: angajamentul tradițional al scriitorului român față de o literatură pe care o consideră un mediu al păstrării specificului național și al continuității spirituale. După 1944, el s-a dezvoltat în rolul iluminatorului și al vestitorului (adesea unic) al adevărului. O asemenea imagine de sine ar putea explica și dorința multor autori români de a-și păstra loialitatea și de a nu se rupe de „sistem”. Atâta vreme cât se poate vorbi despre o „opozitie estetică” în literatura română postbelică – și acest lucru este posibil –, nu este vorba în principiu despre o rezistență „contra”, ci despre o rezistență „pro”, nu despre o provocare principială la adresa puterii politice, ci despre o apărare a anumitor idealuri spirituale și valori morale. Despre dreptul scriitorilor de a putea scrie liber și sincer, conform datoriei lor.

Într-o analiză a relațiilor dintre scriitori și cei care le prescriu „sarcini sociale” se pot opune doi factori agravanți. Pe de o parte,

sunt oscilațiile ciclice ale politicii literare românești, pe baza realităților specifice din politica internă și externă, ca și a unor considerații de ordin tactic. Astfel, de exemplu, în anii 1950, în lumina unei politici culturale dogmatice și antinaționale, susținerea tradiției literare, ani de zile mutilată sau redusă complet la tăcere, era un semn de nonconformism estetic și politic. Invers, astăzi apar oscilațiile unui autor pe linia națională subliniată în mod exagerat, propagandistic, a conformismului gol de conținut al politicii culturale oficiale (puternic redogmatizată din 1971). Admonestările venite de la partid sunt, fără îndoială, acceptate astăzi tacit de scriitorii (de altfel, și de pictorii) care aprobă sau practică o „demistificare“ a istoriei în artă.

Schimbările în comportamentul a numeroși autori sunt, de asemenea, în retrospectiva istorică, de-a dreptul derutante. În cursul revoluției culturale de trei decenii din România, s-au înregistrat cazuri de foști conformiști care s-au convertit la nonconformism (lucru care însă nu a fost întotdeauna apreciat), așa cum există și cazuri de foști nonconformiști care s-au transformat în instrumente ale propagandei oficiale. Există provocatori, disidenți și un număr crescând de scriitori funcționari ai partidului și culturii. Există scriitori cu legături sus-puse la nivel de partid, care uneori își pot permite un grad ridicat de „libertate“, deoarece scapă cenzurii, și există membri ai Comitetului Central care, printre altele, scriu și pentru sertar.

Fapt este că literatura română în timpul celor treizeci de ani de dictatură a puterii politice în nici un caz nu s-a subordonat pasiv, mereu și în totalitatea sa, chiar dacă rezistența nu a fost întotdeauna evidentă și spectaculoasă. Ceea ce a apărut în România în acest spațiu temporal, dintre valorile literare rămase, nu s-a scris pe baza esteticii prescrise, ci, dimpotrivă, în efortul de a spulbera limitele fixate în jurul libertății literare.

Conflictul dintre „literatura ca instituție“ și „literatura ca artă“ a fost programat de la bun început. În viziunea pragmatic-utilitaristă a PCR, literatura a fost și rămâne un mecanism al dinamicii

social-politice, cu ajutorul căruia etica muncii, a omului (încă nu „nou“) trebuie să fie consolidată, iar personalitatea lui trebuie să fie modelată pentru rolul social care-i este destinat. Puterea nu se poate lipsi de poezie: ea poate împiedica apariția sau, cel puțin, răspândirea acesteia, dar nu poate crea ea însăși arta, prin forță. Această neputință a puterii se manifestă chiar în domeniul creației, unde este confruntată cu arbitrarul actului de creație. „Literatura o fac numai scriitorii (nu spun nimic nou prin asta) și numai de bunăvoie“, scria poetul și dramaturgul Marin Sorescu, atunci când s-a declarat, în 1971, împotriva reînăspririi politicii culturale din România.

În prima sa fază, începută în 1947, revoluția culturală românească a fost definită în principal de gândirea luptei de clasă. Nu puțini scriitori – printre care Vladimir Streinu, Romulus Vianu, Sergiu Dan, Mircea Vulcănescu, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Constantin Tonegaru, Nicolae Carandino, Al.O. Teodoreanu – au fost aruncați în închisoare, aproape automat, din pricina activității lor literare, publicistice sau politice dinainte de 1944. Un al doilea val de teroare, în contextul Revoluției din Ungaria din 1956 și în legătură cu aceasta, a lovit, pe lângă Paul Goma și Alexandru Ivăsiuc, și autori ca Vasile Voiculescu, Henriette-Yvonne Stahl, Ștefan Augustin Doinaș, Ion Negoitescu, Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Wolf Aichelburg, Hans Bergel. Motivele acestor arestări sunt groțesti: refuzul de a denunța contactele cu scriitorii occidentali. Un autor (Hans Bergel) a fost condamnat la 15 ani de închisoare din cauza unei fraze de zece cuvinte. Fraza, rostită de unul dintre eroii săi epici, sună astfel: „Eu nu sunt curvă, și nici arta mea nu este“.

Terorii acelor ani, care s-a îndreptat în special împotriva intelectualilor și artiștilor, i-au scăpat nu puțini autori, aflați în exil vestic, cum ar fi Mircea Eliade, Eugen Ionesco, Virgil Gheorghiu, Vintilă Horia, Al. Busuioceanu, Constantin Amărieuței, Horia Stamatu. Ei au fost urmați în anii 1960 de Petru Dumitriu, Hans Bergel, Andreas Birkner, Oskar Pastior și într-un nou val, pornit în 1970, de Dumitru Țepeneag, Matei Călinescu, Ilie Constantin.

Doar puțini dintre marii autori interbelici, printre ei numărându-se Ion Barbu și romanciera Hortensia Papadat-Bengescu, au putut să evite a face concesii puterii, fără să simtă întreaga duritate a acesteia. Prețul pe care au trebuit să-l plătească a fost mare: ca scriitori, ei au fost reduși la tăcere pe viață, operele lor n-au putut fi republicate, reabilitarea lor a sosit abia post-mortem. Cazul poetului, dramaturgului și filosofului independent al culturii Lucian Blaga dobândește în acest context o semnificație exemplară: al său *Boicot al istoriei* l-a transformat într-un model cu o iradiere morală care nu a pălit nici astăzi. Blaga a fost acuzat în mod repetat de Mihai Beniuc, funcționar literar instruit la Moscova, de aberații ideologice grave și a fost defăimat ca autor „care încă nu poate fi explicat”. Cazul său a fost unul notoriu și pentru că în anul 1956, datorită unei inițiative din Vest, a fost propus pentru Premiul Nobel pentru literatură, dar nu a fost luat în considerare la acordarea premiului deoarece opera sa, după preluarea puterii în România de către comuniști, nu a fost tipărită.

Refuzul lui Blaga, sub semnul independenței spirituale și al moralei scriitoricești, și-a făcut efectul în cea mai mare măsură, nu întâmplător, în orașul său natal, Cluj, unde lucra ca bibliotecar. Poezii tineri care s-au adunat în jurul revistei culturale locale *Steaua* și al redactorului-șef Anatol E. Baconsky au alcătuit în anii 1950 nucleul unei opoziții exprimate estetic față de ideologia artistică dominantă. În propria poezie, acești autori – care se reuniseră sub semnul unui veritabil entuziasm tineresc revoluționar – au evitat curând „marile” teme, indicate oficial, ale literaturii construcției socialiste și au proclamat în locul acestora dreptul la subiectivitate sau la introspecție. În publicistica lor și în ședințele Uniunii Scriitorilor, ei au criticat aspru „ideologia organizată în strofe” și „falsul elan” al poezilor ocazionali loiali regimului, marcantă în acea vreme. În același timp, ei au militat în revista *Steaua* pentru reabilitarea poezilor ostracizați, inclusiv a lui Blaga, și au cerut o deschidere a literaturii către modernismul vestic. Lirica și proza lui Baconsky publicate în anii 1960, de o calitate deosebită, oglindesc progresiv temerile

existențiale și aversiunea față de totalitarism. Începând cu anul 1972 – când și autori importanți ca Ștefan Bănulescu sau Nicolae Breban s-au retras din viața literară activă într-o opoziție pasivă – Baconsky n-a mai putut publica. Romanul său *Biserica neagră*, din care *Kontinent*¹ publicase câteva fragmente, a apărut în 1976 doar în Occident. Din teama că ar putea să i se confeseze lui Goma, lui Baconsky i s-a permis, la începutul acestui an, să-și publice niște însemnări de călătorie într-o revistă a Uniunii Scriitorilor. Anatol E. Baconsky a încetat din viață la cutremurul din martie, acest an.²

Partidul a avut probleme în anii 1950 nu doar cu autorii antebelici, ci, evident, și cu generația scriitorilor tineri, netarați ideologic. Cu toate că au fost selectați cu atenție, după criteriile stricte, și mulți dintre ei au fost formați într-un institut literar care funcționa după model sovietic, acești tineri poeți nu au corespuns întotdeauna așteptărilor. N-au fost puțini cei care, dintr-o postură naiv-revoluționară de stânga, au pus sub semnul întrebării socialismul practicat și au opus oportunistului dominant rigurosul lor cod moral. Titlul volumului de poezii *Lupta cu inerția*, pe care poetul Nicolae Labiș, decedat foarte tânăr, a reușit să-l publice în anul 1956, după o îndelungată luptă cu cenzura, a devenit sloganul tinerei generații de poeți care a debutat literar la începutul anilor 1960. Acestor tineri poeți favorizați de liberalizarea politicii culturale care începea atunci, ca Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, și critici ca Eugen Simion și Nicolae Manolescu, li s-au alăturat scriitorii din generația mai vârstnică, respectiv mijlocie, cărora li s-a permis din nou să publice, după o lungă perioadă de tăcere: Alexandru Philippide, Ștefan Augustin Doinaș, Ion Negoitescu, Wolf Aichelburg, Dimitrie Stelaru, Geo Dumitrescu. Toți aceștia doreau să poată scrie așa cum le dicta propria conștiință. La acea vreme s-au rediscutat și o serie de probleme de structură: s-au postulat omogenitatea ideologică a formelor și genurilor

1 Revistă vest-berlineză (n.trad.)

2 Anul 1977 (n.red.)

literare, ca și libertatea artiștilor în alegerea mijloacelor stilistice adecvate și s-a dezbătut legătura cu tradiția, cu privire la chestiuni specifice, dar nu și nepolitice, precum conflictul sau perspectiva narativă în roman.

Realizarea libertății formal-stilistice nu era totuși un scop în sine; numeroși autori o considerau doar un pas – indispensabil totuși – pe calea către o implicare artistică autentică în realitatea experimentată. Relația dintre poezie și adevăr, ficțiune și realitate – aceasta este până la urmă problema realismului, asupra căreia a planat ani de zile o nesiguranță teoretică – de altfel, nu întotdeauna în detrimentul literaturii publicate. Într-adevăr, rigidul cod de reguli al „realismului socialist” (expresia nu a mai fost utilizată de la congresul scriitorilor din februarie 1965) a fost îmblânzit în anii 1960, dar partidul era dispus să permită un „realism nelimitat” în spiritul lui Garaudi la fel de puțin precum o reprezentare a realității de o exactitate fotografică, neutră ideologic. În practică s-a dovedit că texte în proză codificate parabolic, precum cele scrise, de exemplu, de Ștefan Bănuțescu sau George Bălăiță, pot deseori reda esența realității mai curând decât acele încercări – dintotdeauna respinse de cenzură cu cea mai mare vehemență – de abordare mimetică a realității, cu opozițiile lor inevitabile.

Cu toate acestea, și escapismul, în sensul unei evitări a realității, trebuie desigur interpretat ca gest politic. Lumea artistică nerealistă și antirealistă pe care o formează grupul de autori „onirici”, ca Dumitru Țepeneag, Leonid Dimov, Sorin Titel, Iulian Neacșu, Virgil Mazilescu, este în definitiv o negație a metodei dialectice și a gândirii materialist-istorice ca atare.

În paralel cu încercările de a realiza „abaterea estetică” de la norma impusă prin intermediul literaturii sau al teoriei literare în România, în ultimii ani s-au înregistrat tot mai intens manifestări ale protestelor directe ale autorilor față de principiul și formele controlului administrației de partid asupra literaturii. Astfel, de exemplu, poetul Miron Radu Paraschivescu, care în anii 1960 promovase mai ales autori tineri și nonconformiști, a cerut în anul

1968 întemeierea de edituri autonome. În același timp, a proclamat dreptul scriitorilor de a fonda publicații independente, în genul unui „Hyde-Park tipografic”, cum spunea el, „în care să domnească spiritul spontaneității și nu cel al alinierii”. Al său *Journal eretic* (*Journal d'un herétique*) nu a putut apărea în timpul vieții sale în România, încât acest document al unui vechi comunist dezamăgit a fost publicat în Franța în 1976.

Revolta împotriva cenzurii străbate ca un fir roșu istoria Uniunii Scriitorilor și conferințele sale naționale: împotriva acestei instituții au protestat Géo Dumitrescu în 1965, Miron Radu Paraschivescu în 1968, Ion Negoieșcu și Romulus Vulpescu în 1972, Ștefan Augustin Doinaș în 1977. Conferința Uniunii Scriitorilor din acest an, care a avut loc sub semnul mișcării pentru drepturi civice, a fost importantă în mai multe privințe. Nemulțumirea autorilor delegați prezenți s-a manifestat într-un mod inedit: la noile alegeri pentru conducerea Uniunii, ei au refuzat să-l voteze pe președintele de până atunci, numit și favorizat deschis de conducerea partidului, Virgil Teodorescu, iar Teodorescu și-a pierdut funcția. De asemenea, în discursul ținut la această conferință, criticul Nicolae Manolescu a proclamat sfârșitul umilinței scriitorilor români, arătând că ei dețin nu „privilegii”, ci doar drepturi tradiționale. În mod semnificativ, luarea de cuvânt a lui Manolescu la conferință a fost complet trecută sub tăcere de presa românească.

Încă din 1971, protestul mai multor scriitori împotriva cenzurii a fost însoțit de o revoltă împotriva liniei politicii culturale, din nou înăsprite de PCR. Într-un articol de ziar, Marin Sorescu i-a apostrofat atunci pe cenzori, numindu-i „birocrăți care sunt prizonieri ai fricii și stăpâniți de o credință magică în puterea supranaturală a cuvântului rostit”, iar prozatorul Fănuș Neagu vorbea de pe aceeași poziție despre „acești idioți care-mi fură timpul și-mi zdrobesc mâna cu care scriu”.

Se pare că acest sistem până acum obișnuit în România, al cenzurii administrative, cel puțin din punctul de vedere de astăzi al partidului, nu a funcționat mereu și nu 100% satisfăcător.

El a fost abolit într-o plenară CC, în luna iulie a acestui an. Faptul că această măsură nu însemna pentru viitor vreo destindere a cenzurii sau vreo liberalizare a politicii literare l-a subliniat conducătorul de stat și de partid Ceaușescu, în discursul său cu ocazia acestei plenare, atunci când a spus: „Nu este vorba de o desființare a controlului ... prin desființarea instituției cenzurii, cum este numită aceasta, noi deschidem calea pentru introducerea controlului revoluționar, a controlului de partid“.

Astfel, instituția cenzurii a fost înlocuită de un sistem instituționalizat strict al autocenzurii și al cenzurii colective, pe mai multe planuri: fiecare scriitor este pe viitor, *de jure*, propriul cenzor și fiecare se obligă în mod declarat să devină activ în calitate de cenzor răspunzător pentru colegul său. Un asemenea model de cenzură pare a fi bazat pe o disponibilitate latentă pentru autocenzură și pe lipsa de solidaritate a scriitorilor. Dilema în care Albert Camus i-a surprins pe eroii povestirii sale *Jonas. L'artiste au travail* este astăzi pentru scriitorii români mai actuală ca oricând: „Solitar sau solidar“.

Traducere de Andreea Scrumeda

SEMNE PREVESTITOARE ALE REDOGMATIZĂRII DUPĂ 1968